

VICARIATUL FORANEU ÎN BISERICA ROMÂNĂ GRECO-CATOLICĂ. CONSIDERAȚII ISTORIOGRAFICE ȘI TEORETICE

MIRELA POPA-ANDREI*

mirela_and_rei@yahoo.com

RÉSUMÉ: Le présente étude propose le débat de certaines questions concernant l'institution du vicariat foraneu grecque-catholique de Transylvanie. En conséquence, il est structuré ainsi: un bref examen des approches historiographiques, roumains et étrangers aussi, en tenant compte particulièrement de l'historiographie d'origine catholique, dédié à ce sujet; une clarification terminologique; les théories historiographiques concernant l'origine de cette institution; le moment et la nécessité de la fondation du vicariat foraneu dans l'Eglise roumaine unie à Rome. Ensuite, basée sur l'analyse et la détermination de la partée de l'expansion de la juridiction et des compétences des vicaires foraneux (autant que possible) nous avons on a abordé la question du statut hiérarchique du vicariat foraneu dans la structure institutionnelle ecclésiastique catholique du XIXe siècle. Le besoin de reconstruire une histoire aussi fidèle du vicariat foraneu de l'Eglise roumaine "Unie" est motivé par le fait que cette institution a mis en évidence au cours du XIXe siècle une physionomie propre, un statut autonome au sein des institutions grecque-catholiques, devenant l'une des institutions représentatives de la société roumaine de Transylvanie. Il faut aussi préciser que le vicariat foraneu a été plus qu'une institution ou qu'un élément intégré strictement au phénomène religieux roumain de Transylvanie. Il a été une réalité complexe, une institution avec des nombreuses valences et fonctions, l'histoire de la quelle peut être explorée sous différents angles parce que en l'absence d'institutions roumaines spécialisées dans certains domaines d'activité, le vicariat a pris, au niveau local, des attributions qui dépassaient (vont au de la...) le secteur confessionnel, entrant dans la sphère laïque (respectivement des tâches national-politiques, culturelles, économiques, etc.).

MONTES-CLÉS: l'Eglise roumaine unie à Rome, Transylvanie, vicaires foraneux, grecque-catholique, le secteur confessionnel

REZUMAT: Studiul de față își propune dezbaterăa unor aspecte referitoare la instituția vicariatului foraneu greco-catolic din Transilvania. Prin urmare el se structurează astfel: o succintă trecere în revistă a abordărilor istoriografice, atât românești, cât și străine, avându-se în vedere cu precădere istoriografia de sorginte catolică, dedicate subiectului; o clarificare terminologică; teoriile istoriografice cu privire la originea acestei instituții; momentul și necesitatea înființării vicariatului în Biserica română unită cu Roma. Apoi, pornind de la analiza și stabilirea sferei de extindere a jurisdicției și competențelor vicarilor foranei (atât cât este posibil) am abordat problema statutului ierarhic a vicariatului foraneu în structura instituțional-ecclesiastică catolică a secolului al XIX-lea. Necesitatea de a reconstitui o istorie cât mai fidelă a vicariatului foraneu din Biserica română „unită” este motivată de faptul că această instituție și-a conturat pe parcursul secolului al XIX-lea o fizionomie proprie, un statut de sine-stătător în ansamblul instituțiilor greco-catolice, devenind una dintre instituțiile reprezentative ale societății românești din Transilvania. Se impune, totodată, precizat faptul că vicariatul foraneu a fost mai mult decât o instituție sau un element integrat strict fenomenului confesional românesc din Ardeal. A fost o realitate complexă, o instituție cu valențe și funcții numeroase, a cărei istorie poate fi explorată din varii perspective, întrucât în absența unor instituții românești, specializate pe anumite domenii de activitate, vicariatul a preluat, la nivel local, atribuții care depășeau sfera confesionalului, intrând în cea laică (respectiv, atribuții național-politice, culturale, economice etc.).

Cuvinte cheie: Biserica română unită cu Roma, Transilvania, vicariat foraneu, greco-catolică, sfera confesionalului

* Cercetător științific dr. III la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca.

În ultimul deceniu și jumătate, una dintre direcțiile istoriografiei naționale care a cunoscut o deosebită amploare este cea dedicată sistemului instituțional românesc. În acest context, cercetări importante au fost consacrate instituțiilor ecleziastice, fie ele catolice, reformate sau ortodoxe care au funcționat în spațiul românesc de-a lungul timpului. O pondere însemnată în cadrul acestor cercetări istorice o dețin cele dedicate restituirii istoriei Bisericii române greco-catolice din Transilvania. Interesul pentru această instituție, care a jucat un rol deosebit de important în istoria românească a secolelor XVIII–XX, contribuind în mod fundamental la afirmarea națiunii române moderne, este absolut justificat, cu atât mai mult cu cât un bogat filon documentar, mult timp ascuns ochiului curios al cercetătorului, aștepta să fie valorificat.

Una dintre instituțiile care a făcut parte integrantă din organismul Bisericii române greco-catolice a fost cea a vicariatului foraneu. Reconstituirea trecutului acestei instituții rămâne un subiect de istorie ecleziastică aflat încă în curs de elucidare. Necesitatea de a reconstitui o istorie cât mai fidelă a vicariatului foraneu din Biserica română „unită” este motivată de faptul că această instituție și-a conturat pe parcursul secolului al XIX-lea o fizionomie proprie, un statut de sine-stătător în ansamblul instituțiilor greco-catolice, devenind una dintre instituțiile reprezentative ale societății românești din Transilvania. Se impune, totodată, precizat faptul că vicariatul foraneu a fost mai mult decât o instituție sau un element integrat strict fenomenului confesional românesc din Ardeal. A fost o realitate complexă, o instituție cu valențe și funcții numeroase, a cărei istorie poate fi explorată din varii perspective, întrucât în absența unor instituții românești, specializate pe anumite domenii de activitate, vicariatul a preluat, la nivel local, atribuții care depășeau sfera confesionalului, intrând în cea laică (respectiv, atribuții național-politice, culturale, economice etc.).

Cu toate acestea, istoriografia românească de specialitate a acordat un spațiu restrâns subiectului în cauză. Până în urmă cu câțiva ani lucrările consacrate acestei problematici se rezumau doar la câteva monografii, dintre care cea mai cunoscută, probabil, a fost *Istoria vicariatului Greco-catolic al Hațegului*, publicată în 1913 sub semnătura lui Iacob Radu¹, el însuși fost vicar foraneu al Hațegului. La aceasta se mai adaugă o succintă broșură asupra istoriei vicariatului Maramureșului² și două scrieri cu caracter autobiografic, aparținând lui Macedon Pop³ și respectiv lui Grigore Moisil⁴, doi dintre cei mai reprezentativi vicari foranei ai Rodnei. Cele două autobiografii au meritul de a reprezenta puncte de plecare în investigarea trecutului istoric, a modului de organizare și funcționare a vicariatului Rodnei. Lista abordărilor istoriografice care au în vedere subiectul nostru poate fi completată cu lucrări ce poartă semnătura unor cercetători greco-catolici de marcă, precum Alexandru Grama, Augustin Bunea sau Ștefan Buzilă, care s-au remarcat prin preocupări de radiografiere și explicare a sistemului instituțional al Bisericii Române Unite⁵.

Lucrările mai sus menționate, atât cele adresate exclusiv subiectului, cât și cele care-l ating fragmentar sau tangențial, au avut meritul de a contura o primă imagine de ansamblu a ceea ce a însemnat în epocă vicariatul foraneu greco-catolic. Imaginea era totuși una estompată, rămânând neclarificate probleme esențiale referitoare la această instituție. Pentru o reconstituire cât mai completă cu putință se impunea clarificarea aspectelor referitoare la originea instituției, a cauzelor înființării acesteia în cadrul Bisericii române unite cu Roma, identificarea obiectivelor urmărite prin crearea ei. De asemenea, în vederea înțelegerii mecanismelor de funcționare a instituției vicariale era necesară definirea competențelor și a jurisdicției vicarilor foranei, precizarea statutului lor în ansamblul corpului clerical greco-catolic, raporturile cu episcopia etc.

1. Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, passim.

2. Tit Bud, *Disertațiune despre episcopii și vicarii români din Maramureș*, Gherla, 1891, passim.

3. Macedon Pop, *Activitatea vicarilor foranei episcopesti greco-catolici din districtul Năsăudului, de la înființarea vicariatului până la vicarul Anchedim Pop inclusiv*, Budapesta, 1875, passim.

4. Grigore Moisil, *Autobiografie*, în „Arhiva Someșană” nr. 1, Năsăud, 1924, passim.

5. Alexandru Grama, *Cestiuni din Istoria Bisericii Române Unite*, Blaj, 1893, partea I, pp. 245–248 ; Idem, *Instituțiunile calvinești în biserica românească din Ardeal*, Blaj, 1895, pp. 183, 195–196, 201 ; Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Năsăudului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, 1940, pp. 274–275;

În ultimii anii, în contextul interesului sporit manifestat de cercetarea românească pentru subiectele de istorie ecleziastică, s-au intensificat și preocupările pentru studierea problematicii menționate. Astfel, grație coroborării datelor istorice oferite de bibliografia națională, aferentă temei, cu cele din istoriografia internațională, dar și cu informații inedite provenite din interogarea documentelor de arhivă, precum și abordării unei interpretări metodologice moderne, subiectul aflat în atenția noastră a cunoscut un proces gradual de clarificare. Acest fapt s-a concretizat în publicarea, după anul 2000, a unei noi serii de monografii care tratează subiectul din perspectiva metodologiei istorice actuale. Noile contribuții în domeniu, în ordinea cronologică a apariției lor, au fost dedicate reconstituirii trecutului a trei dintre cele cinci vicariate greco-catolice care au funcționat de-a lungul timpului în Transilvania, respectiv vicariatul Silvaniei, Rodnei și Hațegului⁶.

În lumina cercetărilor întreprinse se poate afirma răspicat că unul dintre aspectele care a stârnit cele mai intense dezbateri a fost cel referitor la originea vicariatului foraneu⁷. Părerea unanimă a fost aceea că în vederea elucidării acestei dezbateri, dar și pentru a înțelege statutul și locul vicariatului foraneu în ansamblul sistemului organizatoric al Bisericii române „unite” se impunea, în primul rând, stabilirea corespondentului instituțional din Biserica romano-catolică. Aceasta întrucât, vicariatul foraneu, la fel ca alte instituții, care au prins viață în timpul episcopatului lui Ioan Bob, a fost rezultatul transpunerii „paradigmei latine” în organizarea instituțională a Bisericii greco-catolice.

Ideea a fost vehiculată încă din secolul al XVIII-lea și a constituit unul din fundamentele amplei lucrări a lui Petru Maior, intitulată *Protopopadichia*⁸. După un secol eclesiologia greco-catolică statua această idee prin actele Conciliului provincial din 1872, intrate în vigoare în 1882 (în urma aprobării lor de către Sfântul Scaun pontifical). Statutele celui dintâi Sinod provincial românesc ofereau una dintre primele mențiuni privind originea instituției, însoțită și de o definiție a termenului de vicar foraneu, preluată ulterior de către istoricii care s-au ocupat de investigarea trecutului acestei Biserici. Potrivit acestora, vicarii foranei erau ajutătorii episcopilor, așezați prin dieceze⁹. Aceleași Statute specificau faptul că astfel de „ajutători episcopopești” existau și în vechime sub denumirea de corepiscopi¹⁰. Teoria originării vicarilor foranei în instituția corepiscopilor (chorepiscopi – din gr. hore = înlocuitor – „în loc de episcopi”) a fost susținută și de către Alexandru Grama, Augustin Bunea, Iacob Radu și Ștefan Buzilă.

Atât istoriografia românească dedicată acestui subiect, cât și cea internațională de sorginte catolică, susține în mod unanim că vicariatul foraneu se originează în instituția corepiscopatului, care ar fi luat ființă în Biserica creștină primară, în arealul răsăritean al acesteia¹¹. Potrivit literaturii istorice de specialitate, corepiscopii au apărut odată cu creșterea numărului de creștini, fiind un fel de „episcopi ai satelor”, preoți ce au făcut

6. Vezi Ioan Ciocian, *Biserica și societatea românească din Transilvania. Vicariatul Silvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Arad, 2000; Mirela Andrei, *La granița Imperiului. Vicariatul greco-catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2006; Vulea Camelia Elena, *Biserica greco-catolică din vicariatul Hațegului (1850–1918)*, Cluj-Napoca, 2009.

7. Mirela Andrei, *op. cit.*, pp. 18–30.

8. Petru Maior, *Protopopadichia*, studiu introductiv și ediție îngrijită de Laura Stanciu, Alba Iulia, 1998, pp. 31–34, 44.

9. Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Colectio*, tomus 42- *Synodi Orientales* (1854–1875), Paris, 1910, p. 521. O definiție asemănătoare găsim și în *Îndreptar practic*, a lui Tit Bud, definiția a fost preluată dintr-o circulară episcopală gherleană, care reiterea formularul de investitură vicarială, ceea ce însemna că aceasta era accepțiunea în epocă a termenului: «...am aflat de neapărată trebuință a ne pune în locuri ale diecezei noastre suplinitori și ajutători în sarcina cea grea a direcției episcopopești, pre unii bărbați cari prin singulara sa prudență, zelul cel fierbinte către religieune, exemplara sa comportare, credincioasa ducere a oficiilor publico- ecleziastice, și desteritatea întru împlinirea obligațiunilor sieși concredzute distingându-se, activitatea sa deplin și-au dovedit-o, carii plini de zelul înaintării bunului public, nu numai fericirea credinciosului popor să o poarte la animă, ci împreună să îngrijească cu ochi supraveghetori în numele Nostru asupra vieții și comportării morale a confrăților săi preoți, de cercul activității sale înăntori, – pre aceia pre toți cu cuvântul și cu exemplul său îndemnându-i la curata îndeplinire a datorințelor sale, la paza credinței cei salvifice, și la păstrarea în floare a moralității creștine, la manuntenerea bunului ord și a întregimei disciplinei Bisericei noastre greco-catolice, cu înțeleapta și credincioasa concludere a ne propti și ajutama să fie în stare și să aibă datorința.», p. 564.

10. Joannes Dominicus Mansi, *op. cit.*, p. 521.

11. Ioanne Leone Zaplotnik, *De vicariis Foraneis*, Washington, 1927, p. 2.

parte din treapta inferioară a clerului. În timp ce episcopii erau considerați urmașii în linie directă ai apostolilor, prin urmare incluși în categoria clerului superior, corepiscopii, conform canonului 14 al Soborului de la Neocesarea au fost percepuți drept urmași ai celor 70 de ucenici ai lui Hristos. Pentru că la începuturile existenței sale, Biserica creștină și-a îndreptat acțiunile de prozelitism mai ales în zonele urbane, locul episcopilor, în calitate de conducători spirituali, era în cetăți și orașe. Astfel s-a încetățenit obiceiul ca aceștia să rezide numai în mediul urban¹². Odată cu creșterea numărului de credincioși și cu extinderea creștinismului și înspre lumea rurală, episcopii nu au mai putut gestiona singuri afacerile bisericești. În această situație au căutat sprijin în rândul preoților devotați, cărora le-au încredințat administrarea unor teritorii determinate din diecezele lor. Acești preoți, care țineau locul episcopilor în lumea rurală¹³, au primit denumirea de corepiscopi (loțiitori ai episcopilor), sau de „episcopi rurali”¹⁴. Ei trebuiau să își stabilească sediul într-o parohie importantă și numeroasă din regiunea încredințată spre supraveghere și îndrumare.

Ioanne Leone Zaplotnik, în documentata sa lucrare, intitulată *De vicariis Foraneis*, susține că în timp ce în Biserica orientală, corepiscopii au existat încă din secolul II, în Biserica occidentală, instituția a fost introdusă abia în secolul VIII. În opinia sa, introducerea corepiscopatului în Biserica apuseană a fost determinată de întinderea prea mare a diecezelor, multitudinea țăranilor ignoranți, care trebuiau atrași la credința catolică, numărul mare al noilor parohii. În noua conjunctură, episcopii nu mai erau în măsură să se ocupe de toate problemele, astfel încât și-au ales coajutori, acești corepiscopi, care exercitau funcțiile episcopale în părțile mai îndepărtate ale diecezei¹⁵. Cert este faptul că acești loțiitori ai episcopilor¹⁶, atât în Orient, cât și în Occident și-au extins treptat foarte mult puterea în defavoarea episcopilor, motiv pentru care instituția corepiscopatului a fost desființată în secolul IX.

Petru Maior consideră că drepturile și privilegiile corepiscopilor, începând cu secolul X, au fost transferate nealterat în mâna protopopilor din cadrul Bisericii răsăritene¹⁷. La rândul lor, reprezentanții istoriografiei catolice afirmă că puterea și extinsele drepturi ale corepiscopilor occidentali au fost moștenite în Biserica apuseană¹⁸ de arhipresbiterii¹⁹ rurali, arhidiaconi sau decanii rurali. Instituția care s-a impus în Occident în prima parte a evului mediu a fost cea a arhidiaconatului. Inițial arhidiaconul a fost diaconul bisericii catedrale, având dreptul, ca în numele episcopului, să viziteze dieceza și să convoace concilii. Însă, datorită faptului că diecezele erau foarte întinse, episcopul, cu toate că era ajutat de arhidiacon, a ajuns în situația de a nu le mai putea guverna. A fost motivul pentru care diecezele s-au divizat în două sau mai multe arhidiaconate, având în frunte un arhidiacon, numit rural sau minor, pentru a-l distinge de cel catedral²⁰. Această divizare a devenit permanentă. Instituirea mai multor arhidiaconi în teritoriul unei episcopii a început în Galia, Germania, Anglia, Spania și apoi și în alte regiuni din Apus²¹. Dacă la început acești arhidiaconi aveau putere delegată, puțin câte puțin au uzurpat-o, transformând-o într-una ordinară. Dintre atribuțiile acestora menționăm: dreptul de a vizita parahiile din teritoriile încredințate, de a judeca în acele teritorii, dreptul de a se constitui în tribunal de primă instanță, episcopatul devenind forul de instanță de apel. Astfel,

12. Petru Maior, *op. cit.*, pp. 69–71.

13. Ioanne Leone Zaplotnik, *op. cit.*, p. 1.

14. *Ibidem*, p. 2. Aristide Brunello, *Le chiese orientali e l'unione*, Milano, 1966, p. 204.

15. Ioanne Leone Zaplotnik, *op. cit.*, pp. 18–19.

16. *Ibidem*, pp. 2–12. În subcapitolul intitulat “Despre corepiscop în Orient” autorul abordează, destul de generos, problema originii și a competențelor corepiscopilor, instituție, care în opinia sa, s-a născut în Biserica răsăriteană, fiind, indicutabil, o instituție orientală. În ceea ce privește puterea deținută de aceștia, el susține că dispuneau de putere episcopală deplină, având propriul lor teritoriu și propria jurisdicție, fiind coordonați doar din punct de vedere juridic de episcopii urbani, care le dădeau, de altfel, și consacrarea.

17. P. Maior, *op. cit.*, p. 34.

18. *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, compilazione del cavaliere Gaetano Moroni Romano, vol. XCVIII, Venezia, 1860, p. 13.

19. Ioanne Leone Zaplotnik, *op. cit.*, p. 13. Potrivit lui Zaplotnik numele de arhipresbiter provine din cuvintele grecești, archi și presbiteros și înseamnă presbiter senior sau mai mare între presbiterii unei biserici.

20. *Ibidem*, pp. 23–24.

21. *Ibidem*, p. 24.

jurisdicția arhidiaconilor a ajuns egală cu a episcopilor, atingând apogeul în vremea cruciadelor²². Această jurisdicție extinsă și insubordonarea în raport cu forurile episcopale au determinat restrângerea puterii arhidiaconilor, proces care a început din secolul XII și a fost legiferat la Conciliul de la Trento, în locul lor fiind instituți decanii rurali și vicarii foranei²³. De altfel, spune Zaplotnik, instituția decanului rural a apărut încă din secolul IX, funcționând în paralel cu cea a arhidiaconatului, care îi era direct superioară²⁴. Însă perioada de maximă înflorire a fost cea a secolelor XIII–XIV, când s-a trecut la restrângerea puterii arhidiaconilor.

Referitor la succesiunea cronologică în evul mediu, până la Conciliul de la Trento, a instituțiilor subordonate episcopiei, Ioanne Leone Zaplotnik remarca două aspecte. Mai întâi sublinia faptul că în anumite locuri arhipresbiterii, arhidiaconii și decanii rurali și-au îndeplinit datoriile astfel încât nimeni nu le-a locul de-a lungul evului mediu²⁵. În al doilea rând Zaplotnik arăta că în alte locuri ei și-au pierdut toată puterea, păstrându-și numai numele și titlul onorific, în timp ce în alte părți chiar au fost aboliti și înlocuiți cu vicarii foranei²⁶.

Rățiunile instituirii vicarilor foranei au fost aceleași ca în cazul arhidiaconilor sau a decanilor rurali: mărimea diecezelor și multitudinea obligațiilor pe care un vicar din oraș nu le putea îndeplini. Așadar, locul de constituire a acestei instituții a fost zona rurală din apropierea orașului episcopal, ulterior fiind instituți și pentru supravegherea unor teritorii mai îndepărtate. Locul de funcționare (la marginea episcopiei) a vicariatului foraneu subliniază o dată în plus asemănarea cu corepiscopatul. Dacă avem în vedere și semnificația etimologică a termenului (vicar însemna „înlocuitor”, în timp ce cuvântul „foraneu” își află originea etimologică în termenul latin, „foris”, care avea sensul de „extra urbem”, adică „în afara orașului”, prin urmare *vicar foraneu* semnifică „înlocuitorul episcopului în afara orașului” în care acesta rezida²⁷), plasarea acestei instituții în continuitatea corepiscopatului pare să aibă un înțeles absolut logic și firesc.

În ceea ce privește puterea lor, ea a fost mai mult sau mai puțin limitată, în funcție și de particularitățile locului în care se găseau²⁸. Vicariatul foraneu a reprezentat, din perspectiva instituției centrale, o formă îmbunătățită a arhidiaconatului sau decanatului, în sensul unei mai mari dependențe de forul episcopal. Primele vicariate foranee au fost instituite în arhidieceza de Milano, iar instituția și-a dovedit eficiența în așa măsură încât a fost repede adoptată și în alte dieceze²⁹. În linii generale teoria mai sus menționată se regăsește și în istoriografia greco-catolică a sfârșitului de secol XIX, așa cum reiese din anumite scrieri care abordează subiectul, precum cele care îi au ca autori pe Petru Maior, Alexandru Grama, Iacob Radu, Ștefan Buzilă³⁰.

Corelarea bibliografiei aferente subiectului aflat în dezbatere cu informațiile oferite de izvoarele epocii ne-au confirmat faptul că vicariatul foraneu are ca ascendență instituțională, corepiscopatul, arhidiaconatul și decanatul rural al evului mediu. Vicarul foraneu a preluat locul și rolul corepiscopului, s-a plasat în continuitatea acestuia și a anticului decan rural³¹. În evul mediu vicarul foraneu deținea rolul de vicar al episcopului

22. *Ibidem*, pp. 26–28.

23. *Ibidem*, pp. 29–30. p. 33: Numele decanilor rurali a derivat din mănăstiri, unde existau din antichitate. Ulterior aceștia au fost instituți în capitlurile catedrale și colegiale, iar apoi ca decani rurali. Mirela Andrei, „Considerații istoriografice privind evoluția vicariatului Rodnei în secolul al XIX-lea”, în *Revista Bistriței*, nr. XVI, Cluj-Napoca, 2002, pp. 236–238.

24. Ioanne Leone Zaplotnik, *op. cit.*, pp. 33–34.

25. Această afirmație se poate constitui într-un punct de plecare pentru în explicarea confuziei terminologice care a persistat în legătură cu denumirile atribuite instituțiilor din Biserica română Greco-catolică, unde mult timp nu a existat o delimitare clară între arhidiaconate, decanate și vicariate foranee. Aceasta reflecta în bună măsură și lipsa unei cunoașteri corecte a competențelor aferente fiecărei instituții în parte și a diferențelor dintre ele. În acest sens, este suficient să fie consultate *Șematismele* diecezei de Făgăraș din prima jumătate a secolului XIX, în care primele entități administrativ-teritoriale erau decanatele, în componența cărora intrau arhidiaconate. Confuzia pare a spori prin consultarea *Șematismelor* diecezei de Gherla, unde diviziunile teritoriale, în ordinea lor ierarhică, era total diferită, respectiv arhidiaconatele erau împărțite în decanate.

26. Ioanne Leone Zaplotnik, *op. cit.*, p. 38.

27. *Ibidem*, p. 39.

28. *Ibidem*, p. 40.

29. *Ibidem*, p. 42.

30. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 115 ; Alexandru Grama, *Cestiuni din Istoria Bisericii Române Unite*, Blaj, 1893, partea I, pp. 245–248 ; Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Nasăudului*, pp. 274–275; Petru Maior, *op. cit.*, p. 34.

31. *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastico...*, p. 14.

într-un district determinat al episcopatului. Era numit foraneu pentru că își exercita jurisdicția „foris et extra civitatis”³². Întinderea, numărul populației, alte necesități, precum faptul că episcopul nu putea să se afle peste tot unde era nevoie l-au autorizat pe acesta să-și trimită în diferite locuri, în general mai îndepărtate și în special în zone rurale ale diecezei sale, un fel de miniștri, vicarii rurali sau foranei. În Irlanda, Polonia medievală și în multe alte părți diecezele erau împărțite în decanate, în timp ce diecezele catolice în Spania sau în unele regiuni italiene erau divizate în vicariate foranee³³. Vicariatul foraneu a luat locul decanatului sau a arhidiaconatului într-o parte a Europei catolice, dar în paralel cu această instituție, Biserica romano-catolică a conservat și arhidiaconatul, iar ca entități ecleziastice subordonate decanatele sau vice-arhidiaconatele, care în Biserica română „unită” sunt denumite și protopopiate. De asemenea, se impune subliniat faptul că nu se comite nici o eroare dacă un vicar foraneu este numit, în același timp, arhidiacon sau protopop, pentru că el, îndeplinește în general și o astfel de funcție, suprapunerea de titlaturi nefiind altceva decât dovada unui cumul de funcții ecleziastice, cu mențiunea că acesta dispunea de precedentă și o jurisdicție mai extinsă.

Desigur, se impune precizat faptul că instituția vicariatului foraneu greco-catolic, care a funcționat în Transilvania a îmbrăcat o formă originală, diferită de cea consacrată în Biserica latină, întrucât și-a îmbogățit structura prin preluarea unor elemente locale. Biserica catolică universală este constituită dintr-un ansamblu de biserici locale, fapt ce a generat apariția diferențelor locale, a particularismului, explicabil în condițiile în care fiecare națiune dispune de caractere specifice, își are propria sa originalitate, instituțiile, la rândul lor, îmbrăcând, de cele mai multe ori, culoarea provinciei. Așa s-a întâmplat probabil și cu instituția vicariatului foraneu român greco-catolic, care a împrumutat și a îmbinat ingenios trăsături, atât dinspre modelul arhidiaconatului și decanatului catolic, cât și dinspre cel al protopopiatului ortodox sau al protopresbiteriatului protestant³⁴. Suprapunerea tuturor acestor caracteristici peste realitățile transilvănene românești, a determinat nașterea unei instituții deosebite față de modelul sau modelele inițiale. Receptarea în mod creativ a tuturor influențelor instituționale menționate, la care se adaugă specificul geografico-istoric și religios transilvănean românesc a dus la individualizarea vicariatului foraneu român în ansamblul Bisericii catolice, el devenind, astfel, o instituție de sine stătătoare, cu trăsături proprii, inconfundabile.

O altă problemă adiacentă subiectului nostru, care necesită o analiză profundă este cea referitoare la cauzele și momentul înființării vicariatului foraneu în Biserica română unită³⁵. Istoriografia românească dedicată istoriei Bisericii române greco-catolice era, până nu demult, de acord cu afirmația că meritul întemeierii primelor vicariate foranee, îi revine episcopului Ioan Bob, în timpul căruia întreaga Biserică a cunoscut o serioasă transformare instituțională. De curând, consecință a unor temeinice cercetări, care au pus în lumină noi informații, s-au formulat opinii potrivit cărora inițiativa înființării vicariatelor foranee i-a aparținut episcopului, Grigore Maior. În lucrarea intitulată *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697–1782)*, Greta Miron, afirmă, pornind de la principiul potrivit căruia funcția a precedat instituția, că Grigore Maior a fost cel dintâi ierarh, care a încercat să impună primii vicari foranei încă din anii 1777–1779, în zonele sudice ale episcopiei de Făgăraș, respectiv la Hațeg și Făgăraș³⁶. Scopul urmărit prin crearea instituției menționate, era acela de a consolida unirea religioasă în această parte a Transilvaniei, situată la marginea episcopiei de Făgăraș, și extrem de afectată de puternica campanie prozelită a ortodoxiei. Aserțiunea se regăsește și în recenta lucrare a lui Daniel Dumitran³⁷, care aduce noi argumente în susținerea ei, precum și date interesante referitoare la perioada și cauzele înființării vicariatelor foranee. Însă, atât cei doi autori, cât și alți cercetători care au avut în vedere această problematică atribuie instituționalizarea

32. *Ibidem*, pp. 11.

33. *Ibidem*, pp. 13–14.

34. Gabriel Le Bras, *Institutions ecclesiastiques de la Chretianete medievale*, premiere partie, în *Histoire de l' Eglise*, tome XII, Paris, 1964, pp. 150–152.

35. Mirela Andrei, *La granița...*, pp. 30–34.

36. Greta Monica Miron, *Biserica Greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697–1782)*, Cluj-Napoca, 2004, pp. 96–97.

37. Daniel Dumitran, *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782–1830)*, București, 2005, pp. 298–301.

efectivă și definitivă a vicariatului foraneu în Biserica română greco-catolică, episcopului Ioan Bob (se cunoaște faptul că în mod oficial primele vicariate foranee: Hațeg, Făgăraș, Năsăud au luat naștere în anul 1786, iar în anul 1809 cel al Silvaniei și abia în 1860 al Maramureșului)³⁸.

Referitor la necesitatea înființării la sfârșitul secolului al XVIII-lea a vicariatelor foranee transilvănene³⁹ de către episcopul Ioan Bob, literatura de specialitate consideră că ea a fost reclamată de probleme de natură jurisdicțional-administrative și pastoral-misionare⁴⁰. În general, opiniile celor care au studiat acest subiect⁴¹ converg în a susține că această hotărâre a fost determinată, în primul rând, de primejdia care amenința unirea religioasă, în principal dinspre ortodoxie. Se impunea, astfel, desemnarea unor supraveghetori destoinici, înzestrați cu calități alese și care să se afle nemijlocit între credincioși. Aceștia, beneficiind de o autoritate mai mare a oficiului decât protopopii, aveau menirea de a apăra Biserica și totodată de a contribui la instruirea clerului și a enoriașilor, pentru ca, reducând ignoranța, să împiedice posibila rătăcire a credincioșilor episcopiei de Blaj⁴². Înființarea unei instituții superioare protopopiatului prin jurisdicție era necesară, la acea dată, atât pentru stoparea abandonării unirii, cât și pentru promovarea prozelitismului printre ortodocși și, nu în ultimul rând, pentru ridicarea culturală a românilor într-un moment în care astfel de obiective erau urmărite de însăși politica statală, respectiv politica iosefină⁴³. În egală măsură și necesitatea unei administrații mai eficiente a întinsei episcopii a Făgărașului a constituit una dintre cauzele fundamentale ale înființării unor instituții abilitate, care să-l secondeze pe episcop în activitatea de guvernare diecezană.

Politica promovată de episcopul Bob a constat, pe de o parte în limitarea atribuțiilor soborului mare și respectiv a protopopilor, instituțiile tradiționale ale Bisericii ortodoxe române, iar pe de altă parte în crearea unor instituții după modelul celor existente în Biserica catolică: consistoriul, capitlul catedral, seminarul clerical, instituția vicarului capitular și general, vicariatul foraneu etc. În conformitate cu concepția sa, de conducere autoritară a afacerilor ecleziastice, dar și pentru a răspunde exigențelor timpului său, venite dinspre Scaunul pontifical roman, și vizând clar slăbirea autorității instituțiilor bisericești de sorginte orientală, episcopul a utilizat noile instituții, capitlul diecezan și vicariatul foraneu, cărora le-a acordat largi competențe⁴⁴. Mai târziu, odată ce avea să-și vadă consolidată politica de guvernare, el a încercat să restrângă atribuțiile vicarilor foranei, care potrivit Statutelor Sinodului din 1821, erau asimilați din punct de vedere

38. Drept consecință, în 1786 au luat naștere în Biserica română greco-catolică primele vicariate foranee: Făgăraș, Hațeg și Rodna, numărul lor fiind completat în 1809 cu cel al Silvaniei. De remarcat că cea dintâi entitate ecleziastică similară vicariatului foraneu, prin organizare și competențe, în a cărei componență au intrat și numeroase comunități românești din nord-vestul Transilvaniei, a fost arhidiaconatul Sătmăruului. Istoria acestuia începe undeva în anii începutului de secol XVIII și se află în raport de interdependență cu cea a episcopiei rutene „unite” de Muncaci, sub a cărei jurisdicție s-a aflat până la 1860. De la acea dată, arhidiaconatul Sătmăruului a intrat în componența diecezei române greco-catolice de Gherla sub denumirea de vicariatul foraneu al Marmației (sau al Maramureșului), devenind astfel cel de-al cincilea vicariat din Provincia ecleziastică greco-catolică transilvăneană.

39. Este vorba despre primele trei vicariate foranee românești greco-catolice înființate în anul 1786: Hațeg, Făgăraș și Rodna.

40. Vezi Greta Monica Miron, *op. cit.*, pp. 96–97 și Daniel Dumitran, *op. cit.*, p. 298.

41. Vezi Iacob Radu, Greta Monica Miron, Daniel Dumitran.

42. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 115.

43. Avansăm ipoteza că politica Imperiului habsburgic de acoperire a granițelor cu un sistem militarizat (în forma regimentelor de graniță constituite pe structură etnică, prin înrolarea țăranilor) a fost copiată și transpusă și în planul organizării bisericești. Corespondentul în plan religios al regimentului de graniță avea să fie, cel puțin pentru o parte a Transilvaniei, vicariatul foraneu greco-catolic. Considerăm că acesta a avut un caracter complementar, dublând în plan spiritual rolul pe care l-au avut din punct de vedere militar, regimentele de graniță, respectiv de apărare. Se impune, așadar, precizat faptul că instituția vicariatului foraneu reprezintă nu doar o frontieră teritorial-eleziastică între cele trei Imperii vecine, ci mai ales o graniță spirituală între catolicism și ortodoxie, și în același timp o bază de promovare a misionarismului și prozelitismului catolic. Susținem această idee pornind și de la analiza modului în care au fost dispuse din punct de vedere geografic vicariatele foranee din Transilvania: Hațegul și Făgărașul la hotarul cu Țara Românească (respectiv cu Imperiul otoman), Rodna la granița cu Moldova (respectiv cu Rusia), Silvania la granița dintre cele două provincii istorice Ungaria și Transilvania, iar Maramureșul la frontiera etnico-confesională dintre ruteni și români.

44. Mirela Andrei, *art. cit.*, p. 239.

jurisdicțional protopopilor și reduși la ascultarea datorată superiorului lor ierarhic. Aceeași strategie s-a menținut și în timpul episcopatului lui I. Lemeni⁴⁵, perpetuată și după anii 1855–1856, în contextul tendințelor ultramontane și centralizatoare promovate de cercurile pontificale și vieneze.

Instituția vicarială, superioară protopopiatului prin jurisdicție, urma să joace un rol major, nu numai în supravegherea și apărarea unirii religioase, în instruirea clerului și a poporului, ci și în „creșterea” Bisericii „unite” prin câștigarea de noi credincioși⁴⁶. Faptul că aceste prime vicariate foranee au fost fixate la granița dintre confesiunea greco-catolică și cea ortodoxă, dar și la hotarul care despărțea Imperiul austriac de cel otoman nu a fost deloc întâmplător, menționatele instituții atribuindu-li-se de la bun început și importante funcții geo-strategice. Ele aveau mai întâi un caracter defensiv, de apărare a catolicismului, dar în egală măsură și unul ofensiv-prozelitic, de câștigare de noi credincioși din rândul „schismaticilor” ortodocși. O altă conjunctură favorabilă apariției noilor instituții ecleziastice a fost însăși politica statală a momentului, cea iosefină, care și-a pus amprenta, atât asupra ridicării culturale a românilor, cât și asupra structurilor confesionale, generând modele birocratice, bazate pe principiile specializării și ale competenței⁴⁷.

Atunci când discutăm despre posibilele cauze ale înființării vicariatului foraneu, pentru o mai mare obiectivitate, trebuie să avem în vedere și opiniile celor care au cunoscut mai îndeaproape aceste realități. În acest sens, considerăm interesantă observația făcută de Grigore Moisil⁴⁸ potrivit căreia unul dintre principalele motive ale înființării acestei entități ecleziastice a fost distanța, respectiv marea depărtare de rezidența episcopală a sute de parohii. O altă cauză, de o majoră însemnătate, fusese, în viziunea sa, necesitatea de apărare și eventual de extindere a frontierei teritoriale și spirituale a Bisericii catolice. Situat la marginea Imperiului austriac, vicariatul năsăudean, spre exemplu, a avut mereu rolul de a proteja catolicismul în fața ortodoxiei, în special de pericolul pe care îl prezenta în regiune Rusia și, în egală măsură, de a răspândi uniunea religioasă în teritoriile învecinate⁴⁹.

Un alt capitol vital pentru înțelegerea specificului instituției vicariale îl constituie elucidarea aspectelor referitoare la extinderea jurisdicției și a competențelor vicarilor foranei. Prima constituție ecleziastică a provinciei mitropolitane de Alba Iulia și Făgăraș (1882) fixa diferențele și asemănările, în materie de competențe, dintre protopopi și vicarii foranei. Ea preciza că vicarii nu dispuneau de atribuții mult mai largi decât protopopii, ei beneficiind doar de câteva prerogative în plus: dreptul de proiedrie (înainte stătător), de onoare (dreptul de a oficia liturghia în biserica catedrală chiar în prezența episcopului) și o jurisdicție mai întinsă (puteau să aibă în subordine protopopiate sau vice-arhidiaconate)⁵⁰.

Incontestabila precedență a vicarului foraneu în raport cu protopopi este confirmată atât de faptul că acesta avea în subordinea sa protopopiate, cât și de dreptul de a introduce în oficiu un nou protopop. Pe lângă dreptul de a-i introduce și instala în oficii pe protopopi, vicarul avea și dreptul de a-i recomanda pe cei mai merituoși dintre preoții săi, la obținerea unor funcții onorifice⁵¹.

45. Daniel Dumitran, „Misiunea pastorală în Biserica Română Unită. Cazul episcopului Ioan Bob”, în *Revista Bistriței*, nr. XIV, Bistrița, 2000, pp. 166–167.

46. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 115.

47. Remus Câmpeanu, *Elitele românești în Transilvania veacului al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2000, p. 166.

48. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița Năsăud (mai departe ANDJBN), fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 223/1867, ff. 51 r.-v., 52 r., 53 v. Grigore Moisil a fost vicar foraneu al Rodnei între anii 1858–1891. El își exprimă punctul de vedere într-o scrisoare vicarială adresată Ordinariatului gherlean, formulată drept răspuns la ordinul Ministerului cultelor și învățământului din 13 octombrie 1867, prin care se cereau „deslușiri de lipsă față cu vicariatul Năsăudului, a cărui ștergere și abolire s-a proiectat” de către guvernul Transilvaniei. Vicarul, urmărind să reliefeze importanța funcționării vicariatului rodnean sublinia distanța apreciabilă a teritoriului arondat acestuia față de episcopie, un obstacol dificil în calea unei bune administrări. El arată că și după arondarea la nou înființata episcopie de Gherla, vicariatul rodnean se număra printre cele mai îndepărtate ținuturi de reședința diecezană. Dintre toate parohiile diecezei, numai 18 din vicariatul Maramureșului, 13 din arhidiaconatul Sătmăruului și Ugocea se găseau la distanțe mai mari de sediul episcopal decât cele cuprinse în vicariatul așezat pe cursul superior al Someșului Mare.

49. *Ibidem*.

50. Joannes Dominicus Mansi, *op. cit.*, pp. 521, 523–526.

51. Mirela Andrei, *La granița ...*, pp. 51–53.

Funcția esențială deținută de vicarul foraneu, pe care o exercita cel mai eficient prin intermediul vizitei canonice, era desigur administrarea și supravegherea din punct de vedere ecleziastic, a teritoriului încredințat. Totodată vicarul era și directorul școlilor elementare în districtul său, iar mai târziu (1858) inspector școlar în același areal, calitate în care avea dreptul de a inspecta școlile din regiunea respectivă, precum și obligația de a supraveghea și corecta modul de desfășurare a procesului de învățământ. Apoi o altă competență însemnată a vicarilor era aceea de a constitui, împreună cu consistoriul vicarial⁵² (cunoscut și sub denumirea de consistoriu subaltern), forul local de judecată în probleme contencioase, civile și matrimoniale privitoare, atât la cler, cât și la popor. Această atribuție a născut numeroase dispute și controverse, întrucât nu se poate preciza cu exactitate dacă (și cât timp) forurile vicariale au avut rol de prima instanță ordinară sau delegată⁵³. Cele mai multe scrieri din epocă susțin că vicarilor, la fel ca protopopilor, le-a fost încredințat de către episcopi dreptul de a judeca în primă instanță cauze civile și matrimoniale, având astfel rol de judecători delegați, nu ordinari⁵⁴. Există însă și opinii potrivit cărora vicarul, în afară de competența de a da unele dispense de căsătorie, nu avea jurisdicție mai mare decât un protopop, iar cu excepția acestui drept nu deținea alte prerogative în domeniul judiciar⁵⁵.

Depășind această dispută, trebuie să menționăm că atribuțiile vicarilor s-au îmbogățit de-a lungul timpului prin preluarea unor sarcini de natură administrativ-laică. Astfel, prin intermediul circularelor vicariale se popularizau numeroase instrucțiuni privind sănătatea locuitorilor, combaterea superstițiilor⁵⁶ și nu în ultimul rând formarea și consolidarea sentimentului de loialitate față de casa imperială și monarhia austriacă.

Cu toate că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se asistă la un proces de vizibilă restrângere a unora dintre competențele vicariale, în ansamblu ele rămân numeroase și în mare parte însemnate. Alături de drepturile și atribuțiile analizate succint în rândurile de mai sus, vicarii foranei din Biserica română greco-catolică dispuneau și de altele, precum: dreptul de a participa la sinoadele diecezane, la sinoadele electorale episcopale sau mitropolitane, dreptul de a convoca și prezida sinoade vicariale, dreptul de a binecuvânta și consacra biserici, dreptul și în același timp îndatorirea de a conduce ceremoniile funerare pentru preoții decedați etc.

Problema statutului ierarhic, a poziției pe care a ocupat-o vicariatul foraneu în structura instituțional-ecclesiastică catolică a secolului al XIX-lea este o altă chestiune ce necesită o analiză riguroasă în vederea conturării unei imagini complete și veridice asupra acestei instituții. Iar răspunsul corect se poate obține doar prin descifrarea raporturilor care au existat cu autoritatea imediat superioară, episcopia, precum și cu entitățile bisericești inferioare: protopopiatul și parohia. Intenția noastră științifică este de a răspunde la întrebarea care a fost rolul pe care vicariatul foraneu și l-a asumat în ansamblul Bisericii române greco-catolice a veacului amintit? A fost acela unul central sau unul periferic? Cât de extinse sau restrânse au fost drepturile vicarilor foranei în epocă, comparativ cu cele ale episcopului, respectiv ale protopopului, rămâne un aspect reconstituibil prin apelul la surse veridice, la documentele vremii, întrucât este bine cunoscut faptul că de cele mai multe ori între normă, respectiv legislația ecleziastică, și practică au existat semnificative decalaje. În încercarea de a da un răspuns coerent și în același timp cât mai veridic posibil, considerăm necesar a trasa caracteristicile fundamentale ale celor două noțiuni: centru și periferie, în contextul dat⁵⁷.

Sediul episcopal era locul în care se construia politica religioasă a unei regiuni, locul în care se luau deciziile de importanță majoră, locul care a inițiat sau a temperat valurile de schimbare și de înnoire, în funcție de interesul religios general al epocii. Centrul, în cazul nostru reședința episcopală, reprezenta

52. *Ibidem*, pp. 59–62.

53. *Ibidem*, pp. 55–58.

54. *Decretele Conciliului prim și al doilea ale Provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș*, Blaj, 1927, p. 116.

55. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 117.

56. Remus Câmpeanu, *op. cit.*, p. 230.

57. Vezi Mirela Andrei, „Locul și rolul vicariatului foraneu în sistemul instituțional al Bisericii greco-catolice române: centru sau periferie? Vicariatul Rodnei între 1860–1875”, în vol. *Centru și periferie*, Cluj-Napoca, 2004.

emițătorul, locul din care se transmiteau toate informațiile spre zonele limitrofe, adiacente și circumscrise propriei jurisdicții. El dispunea de inițiativă, avea dreptul la originalitate, într-un cuvânt deținea puterea. Calitatea de centru, pe care o posedă episcopia în ansamblul Bisericii catolice chiar și astăzi rezidă din atributele cu care este investit episcopul, urmaș al apostolilor de la care moștenește puterea ordinară, imediată și efectivă⁵⁸.

În vreme ce episcopul deținea puterea ordinară, vicarul foraneu în calitatea sa de locțiitor al acestuia era investit doar cu putere delegată, de către însuși ierarhul locului. Așadar, vicariatul, ca instituție sufragănă episcopatului, a avut, de cele mai multe ori, rolul unui receptor pasiv, care doar aplica hotărârile și directivele centrului, neavând dreptul la inițiativă. Au existat însă și situații când, deși tot receptor, instituția vicarială și-a însușit un rol activ, modelând în funcție de propriul specific, de necesități, măsurile și ordinele venite dinspre centru⁵⁹. Raportul de subordonare al vicariatului foraneu față de episcopie este dovedit și de faptul că vicarii erau numiți de episcop, ceea ce demonstrează o dată în plus că ei erau doar depozitari ai puterii delegate de ierarhul locului, că îndeplineau doar anumite atribuții, în primul rând administrative, din însărcinarea aceluia, în părțile periferice ale diecezei.

Toate acestea demonstrează clar că din punct de vedere ecleziastic această instituție se afla într-o accentuată dependență jurisdicțională față de autoritatea imediat superioară, episcopia. De altfel, această subordonare ierarhică izvorâtă în primul rând din calitatea vicarului foraneu de delegat al episcopului nu a fost contestată în epocă. Vicarii foranei au recunoscut întotdeauna autoritatea și superioritatea forurilor episcopale. Calea ierarhică de transmitere a informațiilor de la episcopie la preoți prin intermediul vicarului și invers a fost întotdeauna respectată, episcopia a fost tratată cu considerație, recunoscută drept centru spiritual și ierarhic. Defecțiuni și răsturnări ale ordinii, unanim acceptate, caracterizate prin tensiuni, neînțelegeri și uneori amenințări proliferate și de o parte și de alta au apărut doar atunci când parohiile unui vicariat și-au simțit încălcate drepturile străvechi (cum a fost cazul satelor născădane care la 1876 au protestat împotriva dispozițiilor episcopale care le interziceau dreptul de a-și alege preoții⁶⁰).

Se impune însă menționat faptul că dacă din punct de vedere administrativ-teritorial, canonic și ierarhic, vicariatului foraneu i-a revenit un statut, oarecum, periferic în raport cu episcopia, din perspectiva aportului la apărarea integrității Bisericii catolice, a menținerii unității credincioșilor și a proliferării prozelitismului a jucat un rol major, esențial și central. Desigur, în mod cert vizavi de protopopiat, și indiscutabil față de parohie, vicariatul a deținut întâietatea, precedența atât sub raport teritorial, cât și jurisdicțional.

În pofida încercărilor episcopiei, consecință a climatului ecleziastic instaurat în Imperiul austriac prin Concordatul din 1855, de a limita competențele vicariatului foraneu, acesta a rămas în continuare un centru de putere religios, național și cultural la nivel micro-regional. Acest fapt s-a datorat în primul rând numeroaselor funcții și valențe ce i-au revenit vicariatului. Pe de altă parte, în contextul instaurării regimului politic dualist, în absența unor instituții românești laice, vicariatul a fost nevoit să-și asume responsabilități politico-naționale, care i-au sporit prestigiul și importanța.

58. Ioan Vancea. *Pastorale și circulare 1865–1869*, ediție și studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Mirela Andrei, Cluj-Napoca, 2003, pp. 12–15, 114–115.

59. Vezi Mirela Andrei, *La granița...*, cap. III, „O autonomie contestată. Vicariatul Rodnei între normă, tradiție și uzanță”, pp. 96–140.

60. *Ibidem*, pp. 117–120.